

AIVARS KĻAVIS
MANA LITERATŪRAS NOSLĒPUMU ENCIKLOPĒDIJA

**Slepenais aģents,
kas rakstīja komēdijas,
jaunā Vertera ciešanas
un revolūcijas laika
neesošā literatūra**

821.174 (075.4)

Kl 232

Grāmatas dizaina un ilustrāciju autore *Gunta Plotka*.

Grāmatas vāka dizainā izmantots fotoattēls no www.adobe.com

Grāmatas 5. lpp. attēls no www.adobe.com/The Bastille, in Paris, France.

Vintage engraving. By Morphart

Aivars Kļavis

MANA LITERATŪRAS NOSLĒPUMU ENCIKLOPĒDIJA 6

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Simsons*

Redaktore *Gundega Sēja*

Korektores *Andžela Berķe, Zinta Stikute*

Mākslinieciskā redaktore *Gunta Plotka*

Maketētāja *Dace Polkmane*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4394.

Jelgavas tipogrāfija

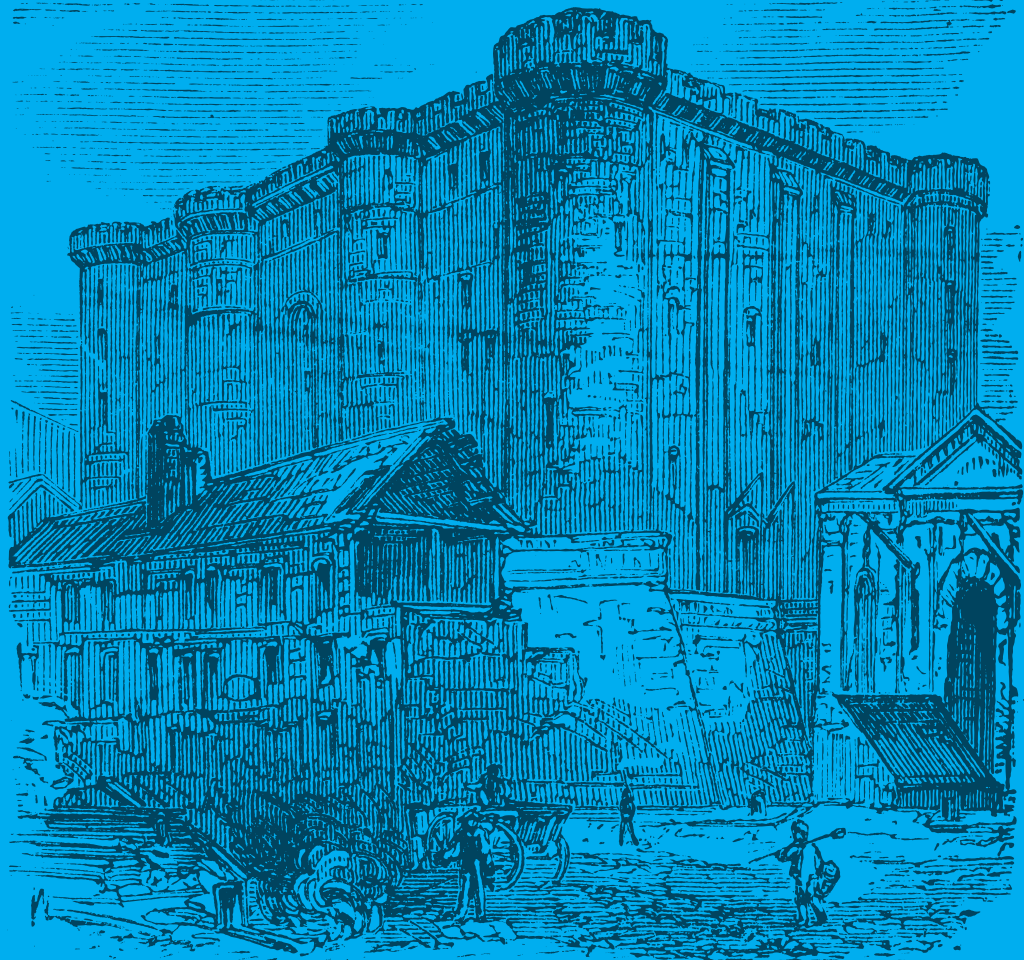
Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

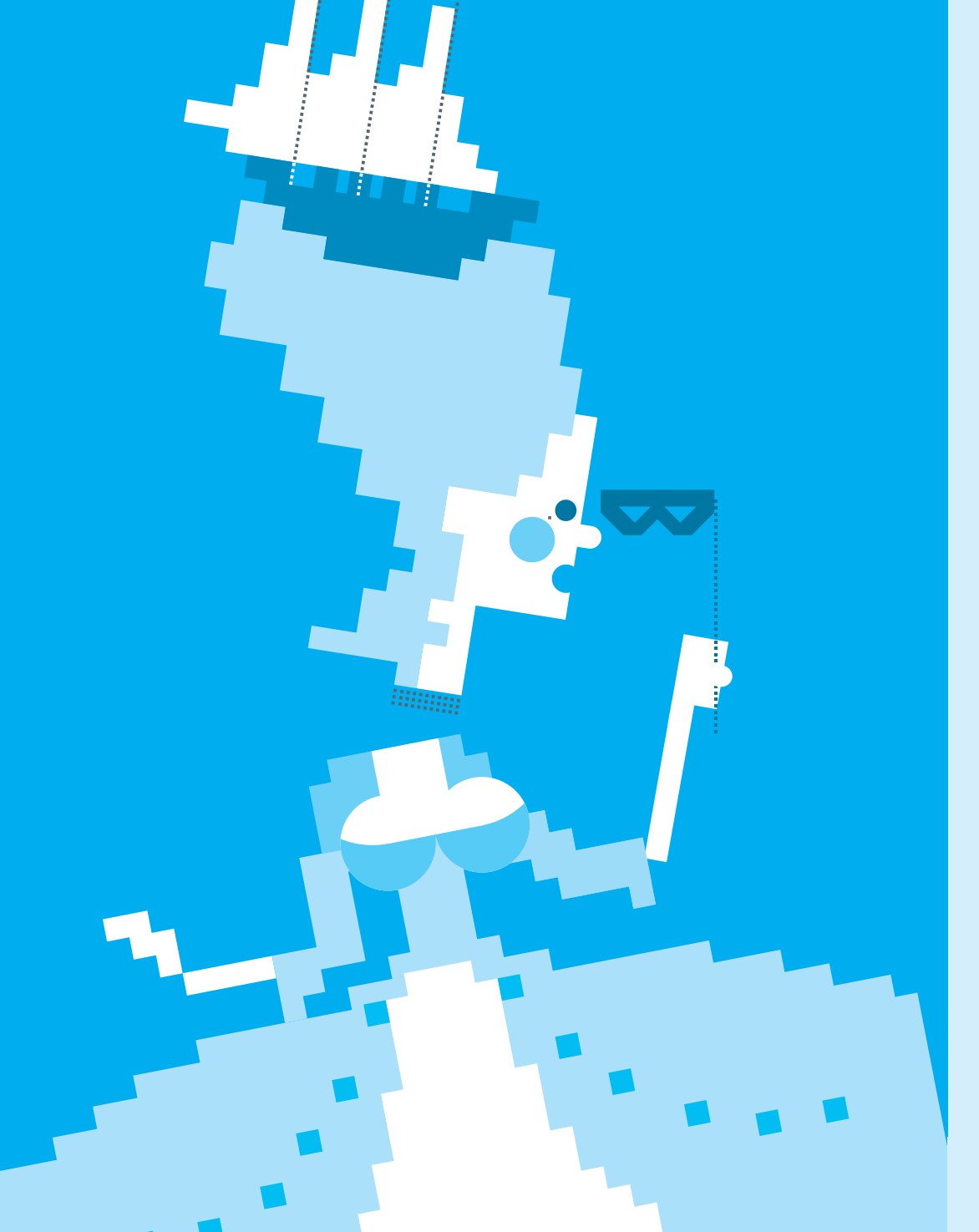
© Aivars Kļavis, 2025

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums,

Apgāds Zvaigzne ABC, 2025

ISBN 978-9934-32-893-0

18. gs. otro pusi kultūras vēsturnieki sauc par *apgaismības laikmetu*. Tas ir laiks, kad Eiropa neizbēgami tuvojās kardinālām pārmaiņām un virknei traģisku notikumu gadsimta beigās. Cilvēki to vēl nenojauš. Tomēr apgaismība gan tieši, gan netieši veicina šo procesu.

Patiesībā pārmaiņas jau sākušās. Tās sauc par *kapitālismu*, kas, nācis no Anglijas, pamazām iekaro kontinentu. Savos pirmsākumos tam raksturīga alkatība un nerēķināšanās ar cilvēku, kas toreizējo uzņēmēju acīs bija tikai nožēlojams darbaspēks. Bet monarhijas, kas joprojām centās saglabāt absolūtu varu, ļaužu stāvokli padarīja vēl ļaunāku. Sadrumstalotajā Vācijā un Ziemeļvalstīs varbūt mazāk, bet Francijā – jo īpaši.

1774. gadā Francijas karaļa troni mantoja Luija XV 19 gadus vecais mazdēls, kas kļūst par Luiju XVI. Viņš precējies ar Austrijas ķeizarienes meitu Mariju Antuaneti. To pašu, kurai bija gandrīz metru augsta parūka, par ko rakstīts šīs sērijas iepriekšējā grāmatā. Bet parūka ir sākums salīdzinājumā ar viņas ietekmi uz valsts pārvaldi un prātam neaptveramiem tēriņiem. Ap 1780. gadu karaļpāra un galma izdevumi gadā sasniedz vairāk nekā 30 miljonus livru. Valsts atrodas uz bankrota robežas. Tās kase ir tukša. Savukārt

reformas, kas nepieciešamas, izsauc plašus nemierus, kuru apspiešanai jāizmanto karaspēks. Bet ir jau par vēlu.

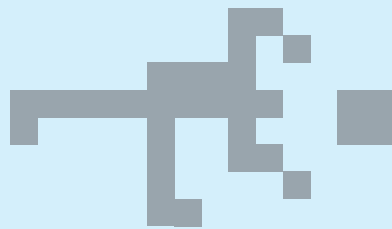
1789. gada 14. jūlijā tiek ieņemta Bastīlija. Karalis satraukts saka: “Tas ir dumpis!” – “Nē, tā ir revolūcija!” viņam atbild hercogs Larošfuko de Liankūrs, kurš pirmais valdniekam darīja zināmu notiekošo.

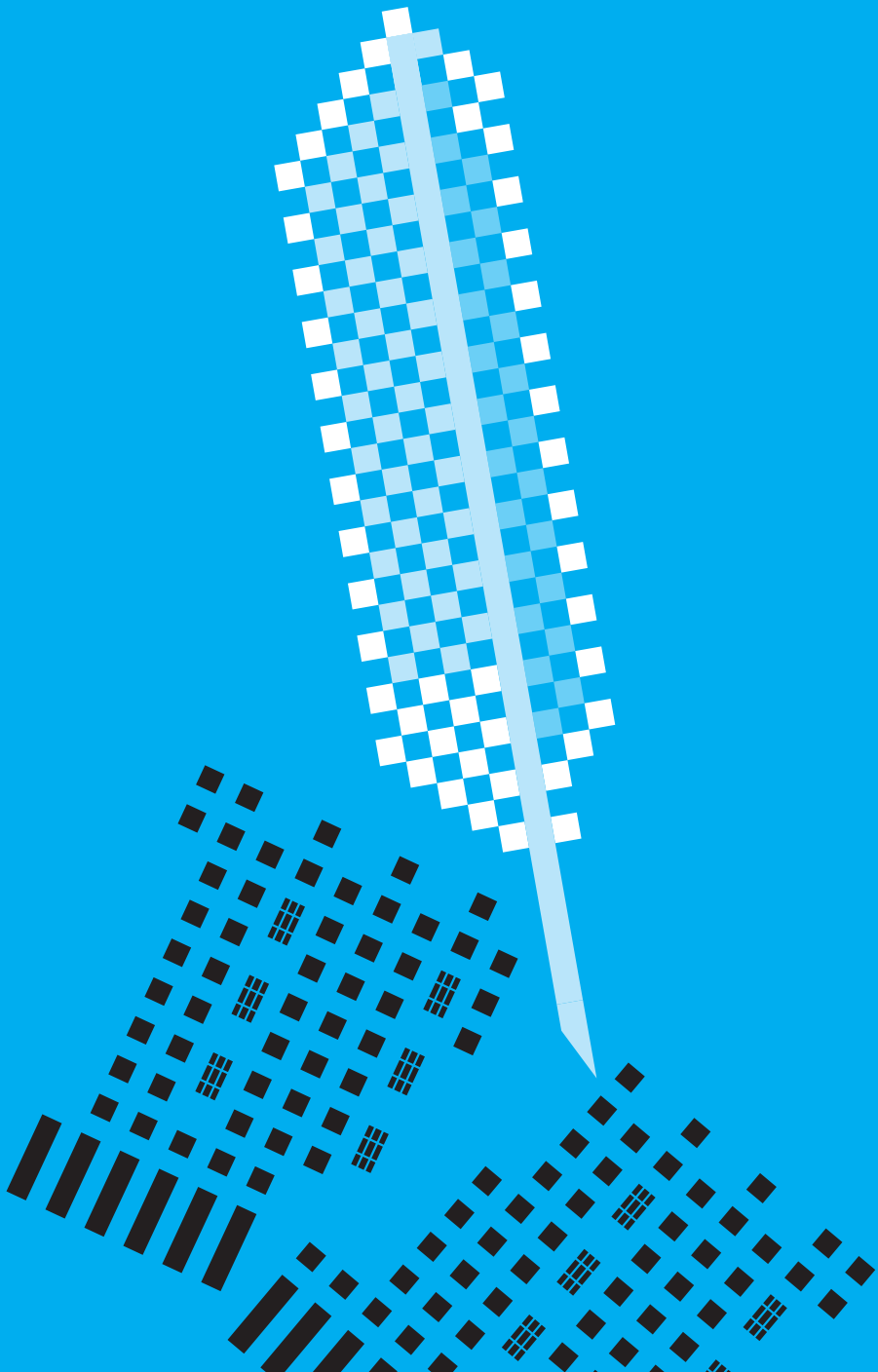
Bet izrādās – humānus mērķus nav iespējams sasniegt ar humānām metodēm, kā to sākotnēji deklarēja revolucionāri. 1793. gada 21. janvārī Parīzē Revolūcijas laukumā tiek nocirsta galva gāztajam karalim. Tā paša gada 16. oktobrī Konkordijas laukumā – karalieni. Daudziem šis notikums ir vienīgi kārtējā asiņainā izklaide. Jo valstī sācies revolucionārais terors. Tas ilgst gandrīz divus gadus.

Sekojojot karalim, uz ešafota kāpj citi. Vispirms aristokrāti, tad šķietami nodevēji, tad paši revolucionāri, visbeidzot tie, kas šo teroru aizsāka. Ne velti saka – *revolūcija apēd savus bērņus*. Katrā ziņā to divu gadu laikā bendēm darba netrūkst. Krīt giljotīnu naži, un galvas ripo nevis pārnestā, kā šo teicienu bieži lieto mūsdienās, bet tiešā nozīmē.

Kas notika ar literatūru? Kā tā veicināja vai ietekmēja revolūciju? Lūk, galvenie jautājumi, uz kuriem centīsimies atbildēt šajā grāmatā, mēģinot notraust putekļus noslēpumiem un kliecēt miglu, ko savulaik radījuši dažnedažādi mīti.

Ugunsgrēks, kas izcēlās, kurinot ugunskurus, kam vajadzēja izgaismot ceļu tumsā

Mūsdienās ar vārdu *revolūcija* saprot, pirmkārt, būtisku, parasti vardarbīgu valsts vai sabiedriskās iekārtas maiņu, valsts varas pāriešanu citu spēku rokās, otrkārt, būtisku pavērsienu dabas, sabiedrības, kultūras, izziņas un domāšanas attīstībā, treškārt, radikālas kvalitatīvas pārmaiņas, lēcienveida pāreju no viena stāvokļa otrā.

Domāju, ikviens deviņus līdz divpadsmit gadus skolā pabijis cilvēks uz jautājumu, kas ir revolūcija, atbildētu bez īpašām grūtībām. Pārsteidzoši, bet ar to viņš atšķirtos pat no visdziņākajiem apgaismības laikmeta domātājiem. Viņi to nespētu. Vismaz attiecībā uz pirmo – **vardarbīgu valsts vai sabiedriskās iekārtas maiņu, ko sauca par sociālo revolūciju.**

Kāpēc? Tāpēc, ka apgaismības laikmetā vārdu *revolūcija* neattiecināja uz radikāliem politiskiem apvērsumiem, kur nu vēl – masu nekārtībām, vardarbību un izrēķināšanos ar pretiniekiem. Uz ko

tad? Parasti uz zinātņu attīstību, iepriekšējo tradīciju un pieredzes noliegšanu. **Bet, runājot par sociālām vai politiskām pārmaiņām, tika akcentēta reformu nozīme.** Tālaika filozofiem šķita: vislabāk būtu, ja valsti vadītu monarhs-filozofs, kurš audzinātu savus pavalstniekus apgaismības garā. Šāds monarhs spētu izzināt visu problēmu cēloņus, tauta respektētu viņa gudros norādījumus, un visi sociālie konflikti tiktu novērsti. Tātad nepieciešams vienīgi izglītots, gudrs un humāns valdnieks!

Mums ar savu pašreizējo vēsturisko pieredzi skaidrs, cik absurdas tamlīdzīgas idejas un neiespējama to realizācija. Bet Voltērs pilnīgi nopietni par šādu monarhu uzskatīja Prūsijas karali Frīdrihu II. Lai gan, nonācis viņa galmā, pamatīgi ar to sastrīdējās. Beigu beigās pasauleslavenais filozofs un rakstnieks knapi tika projām no Prūsijas, pēc tam kad apgaismotais valdnieks, kas rakstīja dzejoļus, bija sadedzinājis viņa pamfletus un licis pašu apcietināt.

Vēl divainākas ir Didro, Dalambēra, Voltēra un citu franču apgaismotāju slavas dziesmas Krievijas ķeizarienei Katrīnai II. Valdniecei, kuras valstī valdīja absolūta tumsonība un dzimtbūšana (patiesībā verdzība), bet ārpolitikā tika realizēta impēriskā ekspansija, iekarojot arvien jaunas teritorijas Krievijas dienvidos un rietumos.

Denī Didro viņai rakstīja: *“Parīzē nav neviena godīga cilvēka, neviena ar dvēseli un prātu apveltīta cilvēka, kurš nebūtu jūsu majestātes pielūdzējs.”*¹ Labi, Didro vēl var saprast. Katrīna II bija nopirkusi viņa bibliotēku, kas joprojām palika rakstnieka rīcībā. Piedevām Krievijas vēstniecība maksāja tam bibliotekāra algu,

---

¹ *Ārzemju literatūras vēsture. XVII un XVIII gadsimts. R. : Zvaigzne, 1971, 395. lpp.*

un rakstnieks šādi krāja pūra naudu savai meitai. Klasisks interešu konflikts, kā to sauktu mūsdienās. Bet kāda velna pēc viņam piebiedrojās arī Voltērs, apgalvojot: “[..] *Didro, Dalambērs un es radām jums altārus.*”¹

Diemžēl apgaismības laikmetā šādu alošanos jeb liktenīgu kļūdu netrūka. Tāpēc Dievs ar Krievijas ķeizarieni! Daudz sliktāk, ka tālaika domātāji, pasludinot cilvēka prātu par augstāko tiesnesi un cīnoties pret pagātnes aizspriedumiem, *paši kļuva par stūrgalvīgu aizspriedumu upuriem*². Un tas viņiem neļāva saskatīt un paredzēt varbūtējās sekas.

Tieši mēreni noskaņotie apgaismotāji Voltērs, Monteskjē Dalambērs, Bifons un citi, būdami humānisti, paši to nenojaušot, iekūra ugunsgrāku, kas tā vietā, lai rādītu cilvēkiem ceļu tumsā, vēlāk pārtapa Francijas revolūcijas ugunsgrēkā. Bet vēl nedaudz vēlāk materiālisti ar Didro un Ruso priekšgalā tam piemeta savas pagales.

1.

Vairums apgaismības laikmeta literātu dzimuši un auguši turīgās ģimenēs. Voltēra tēvs bija bagāts buržuā. Pats Voltērs, kā atceramies, jaunībā itin labi jutās savu aristokrātisko vienaudžu

---

¹ *Ārzemju literatūras vēsture*. XVII un XVIII gadsimts. R. : Zvaigzne, 1971, 395. lpp.

² Rubenis, A. *Absolūtisma un apgaismības laikmeta kultūra*. R. : Zvaigzne ABC, 2001, 387. lpp.

kompānijās, apgalvodams, ka viņa īstais tēvs esot aristokrāts, bijušais virsnieks de Rošbrins. Dalambēra, kas kopā ar Didro veidoja franču enciklopēdiju, tēvs bija armijas ģenerālis, māte pazīstama literāte. Pats Didro piedzima pārtikuša amatnieka ģimenē. Tajā, ka nākamajam rakstniekam Parīzē nācās ciest badu, vainojams tēva un dēla konflikts, nevis ģimenes materiālais stāvoklis. Savukārt Monteskjē, kas bija biežs marķīzes de Pompadūras viesis, auga ietekmīgā muižnieku ģimenē. Tas šiem domātājiem ļāva iegūt labu izglītību un garantēja stabilu vietu sabiedrībā.

Žans Žaks Ruso starp viņiem bija visīstākais baltais zvirbulis.

Viņš dzimis 1712. gadā Ženēvā. Vecāki bijuši pārliecināti kalvinisti un atbēguši no Francijas, cenšamies izvairīties no katoļu vajāšanas. Pēc mātes nāves līdz 10 gadu vecumam dēlu audzinājis tēvs – pulksteņmeistars, muzikāli apdāvināts deju skolotājs un ļoti vieglprātīgs cilvēks.

Caurām naktīm abi lasa romānus, un acīmredzot ar to visa audzināšana aprobežojas. Runā par mūziku, kas nākamo rakstnieku un mūzikas kritiķi aizrāvusi jau bērnībā. Bet tad tēvs par kāda muižnieka aizvainošanu spiests pamest Ženēvu. Ticis prom no pilsētas, viņš par dēlu vairs neliekas zinis. Ruso audzina fanātiski ticīga krustmāte un krusttēvs, kas ir tikpat vieglprātīgs kā aizbēgušais tēvs. Lai apgūtu amatu un varētu pelnīt sev iztiku, pusaudzim nākas mācīties un dzīvot pie kāda gravētāja. Gravētājs viņu nepārtraukti per, jo Ruso zog dārzā ābolus un spargēļus. Joprojām aizrāvies ar lasīšanu, viņš nes mājās ikvienu grāmatu, pie kuras ticis. Meistars lasīšanu uzskata par veltīgu laika šķiešanu, met grāmatas krāsnī un turpina pērt savu mācekli.